

Matti Luukkainen

* 18.3.1937 † 18.5.2021

Turun yliopiston saksan kielen emeritusprofessori Matti Veikko Luukkainen kuoli 84-vuotiaana Espoossa 18. toukokuuta 2021. Luukkainen oli syntynyt 18. maaliskuuta 1937 maanviljelijäperheeseen Karjalan Ruskealassa. Sieltä Matti-pojan evakontie vei lopulta Sääminkiin, nykyisen Savonlinnan maisemiin.

Ylioppilaaksi Matti Luukkainen valmistui Joensuun lyseosta vuonna 1956 ja filosofian kandidaatiksi Helsingin yliopistosta vuonna 1961 sekä filosofian maisteriksi vuonna 1962, tutkinnon aineyhdistelmään kuuluivat germaaninen ja pohjoismainen filologia sekä Rooman kirjallisuus. Tärkeä opettaja ja esikuva Luukkaiselle oli germaanisen filologian professori Emil Öhmann.

Luukkainen toimi germanistina vuosien mittaan neljässä Suomen yliopistossa: 1962–1969 assistenttina Jyväskylän yliopistossa professori Erik Erämetsän oppiainessa, 1975–1991 lehtorina Helsingin yliopistossa, 1991–1997 apulaisprofessorina Tampereen yliopistossa sekä 1997–2001 professorina Turun yliopistossa. Koulujen kieltenopetukseen Luukkainen sai lähituntumaa Töölön yhteiskoulun saksan kielen vanhempana lehtorina vuosina 1969–1975 sekä ylioppilastutkintolauta-

kunnan saksan kielen jaostossa 1970- ja 1980-luvuilla. Luukkainen oli yksi saksan *Viel Erfolg!*-kieliopin tekijöistä.

Filosofian tohtoriksi Luukkainen väitelti Turun yliopistossa vuonna 1982. Helsingin yliopiston dosentti hänestä tuli vuonna 1984. Suomalaisen Tiedeakatemian varsinaiseksi jäseneksi Luukkainen kutsuttiin vuonna 1996. Tiedemiehen uraa edistivät Suomen Akatemian tutkijantoinimet sekä opintomatkat Saksaan (muun muassa Freiburg im Breisgau ja Leipzig).

Luukkainen oli viimeisiä Öhmannin ja ensimmäisiä Erämetsän oppilaita. Hänen germaaniseen filologiaan eli saksan kielen, kirjallisuuteen ja kulttuuriin liittyvien tutkimusaiheiden kirjo on laaja ja moniulotteinen. Aiheitaan Luukkainen lähestyi alamme perinteiden pohjalta niiden syntä syviä kriittisesti pohtien ja uusia näköaloja luoden.

Luukkaisen väitöskirjan kielihistoriallinen aihepiiri vie meidät tuhannen vuoden takaisen saksan kielen ja saksalaisen kulttuurin käsikirjoitus- ja editiomaailmaan: *Untersuchungen zur morphematischen Transferez im Frühdeutschen dargestellt an den Tegernseer Vergilglossen. Ein Beitrag zur Transferezlexikologie*. Latinan- ja saksankielisen kulttuurin lähikontakteja

Luukkainen tarkasteli ensisijaisesti kielen kannalta. Saksan kielen vanhimman kirjallisen kielikauden eli muinaisyläsaksan tutkimus olikin uniikki aluevaltaus suomalaisen germanistiikan historiassa ylipäättänsä ja etenkin sekä primäärimateriaalin että teoreettisen analyysimallin ansiosta.

Varsin pian Luukkainen siirtyi nykykielen synkronian ja kielioppiteoreettisten peruskysymysten äärelle. Omaeräisen käsitteistö- ja terminologia-apparaatin turvin Luukkainen pohti erityisesti sanamuodostuksen asemaa sanaston, lauseopin ja kieliopin välimaastoissa, näin muun muassa teoksessa *Von der Lexik zur Grammatik. Überlegungen zu den Begriffen Wortart, Satzglied und Satz im Rahmen eines aktionalen Sprachmodells*.

Saksan kielen historiaan ja nykyisyyteen liittyvien lähinnä kielitieteellisten tutkimuslinjojen rinnalle Luukkainen lähti tutkijan intoa ja luovuutta osoittaen 1990-luvulla etsimään kieli- ja kirjallisuustieteen yhteyksiä siirtymällä tyylintutkimuksen pariin kohteenaan uudempi saksankielinen kaunokirjallisuus. Luukkainen aloitti suomalaisen Veijo Meren ja saksalaisen Heinrich Böllin vertailulla, mutta erityisen tuloksellisesti Luukkainen arvioi itäisessä Saksassa syntyneen kaunokirjallisuuden edustajia kielitieteellisen tyylialalyysin metodein ja teoriain.

Christa Wolfin tyylin piirteet saivat Luukkaisesta systemaattisen analyytikon ja tulkitsijan, joka tarkasteli yksittäisteosten historiallisessa jatkumossa havaittavien kielen, tyylin ja sisällön sekä yhteiskunnallisten taustojen keskinäisiä riippuvuussuhteita: *These, Antithese, Synthese. Zu Wandel und Beständigkeit des Sprachstils im Werk von Christa Wolf 1961–1996*. Christa Wolfin urahistoria kirjailijana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana entisessä DDR:ssä ja

yhdistyneessä Saksassa oli Luukkaiselle tärkeä ja läheinen aihe mottonaan “Ei voi olla vain vähän kirjailija ...”. Luukkainen pohti myös muiden itäisen Saksan kirjailijoiden tyylin ja kielen erityispiirteitä, näihin kirjailijoihin kuului varsinkin Wolfgang Hilbig.

Luukkaisen vahvuusalueita oli kautta vuosikymmenien myös koulumaailmaan sijoittuva saksan kielididaktiikka, edelleenkin aktuelleja aiheita hän käsitteli usein myös yhdessä muiden koulu- ja korkeakoulukollegojen kanssa. Pohdinnan kohteina olivat muun muassa kysymykset “Mitä, miten ja miksi opetamme” tai “Miten kielitaito heijastuu kirjoitelmassa” keskiössään uudenlainen kommunikatiivinen kielenopetus suhteessaan perinteisiin käänös- ja kielioppimenetelmiin. Näin siis jo yli 40 vuotta sitten. Merkityksellisiä näille visioille olivat aikoinaan Töölön yhteiskoulun kokeilukoulutoiminnasta sekä vieraiden kielten ylioppilastutkinnon uudistuksista saadut kokemukset.

Matti Luukkaisen Turun kausi vuosina 1997–2001 oli oppiaineen, laitoksen ja tiedekunnan kannalta merkityksellinen. Luukkainen esiintyi monilla turkulaisilla foorumeilla. Kaikille osallistujille ikimuis-toinen oli Luukkaisen ja venäjän kielen professori Riitta Pyykön elokuussa vuonna 2000 järjestämä kansainvälinen seminaari Turun yliopiston Saaristomeren tutkimuslaitoksella Seilin saaren inspiroivassa miljöössä. Aiheena oli Saksaan ja itäiseen Eurooppaan liittyen “Kieli ja yhteiskunta muutoksen kourissa”.

Luukkaisen tutkimusintressit heijastuivat monin tavoin hänelle omistetun juhla-kirjan *Herausforderung Sprache und Kultur* teemoihin vuodelta 2012. Syvällisen humanistisen näkemyksensä Luukkainen hahmotteli vuonna 2001 Turun yliopiston

jäähyväisluennossaan “Onnenmaata etsimässä: kieli, utopia ja todellisuus”.

Matti Luukkaisen rinnalla oli puolisona FM Ritva Luukkainen (o.s. Fabrin) sekä heillä ilonaan ja tukenaan lapset Riitta Mäkelä ja Sakari Luukkainen perheineen. Yliopistomaailma on ollut keskeisellä sijalla Luukkaisten elämässä. Monista kollegoista on tullut myös perheen ystäviä. Yliopisto myös auttoi Matin ja Ritvan löytämään toisensa. He tapasivat Jyväskylän

yliopistossa molempien hoitaessa assistenttuuria. Matin ja Ritvan yhteisiin harrastuksiin kuuluivat teatteri, baletti ja klassinen musiikki, erityisesti ooppera. Savonlinnan oopperajuhlat oli aina odotettu kesän kohokohta koko perheelle. Juvolan kylän “Niittysalo” Savonlinnassa oli perheelle rakas yhdessäolon paikka. Myös muisto Karjalan kunnalle jääneestä lapsuudenkodista eli vahvana Matin sydämessä loppuun saakka.

Kari Keinästä